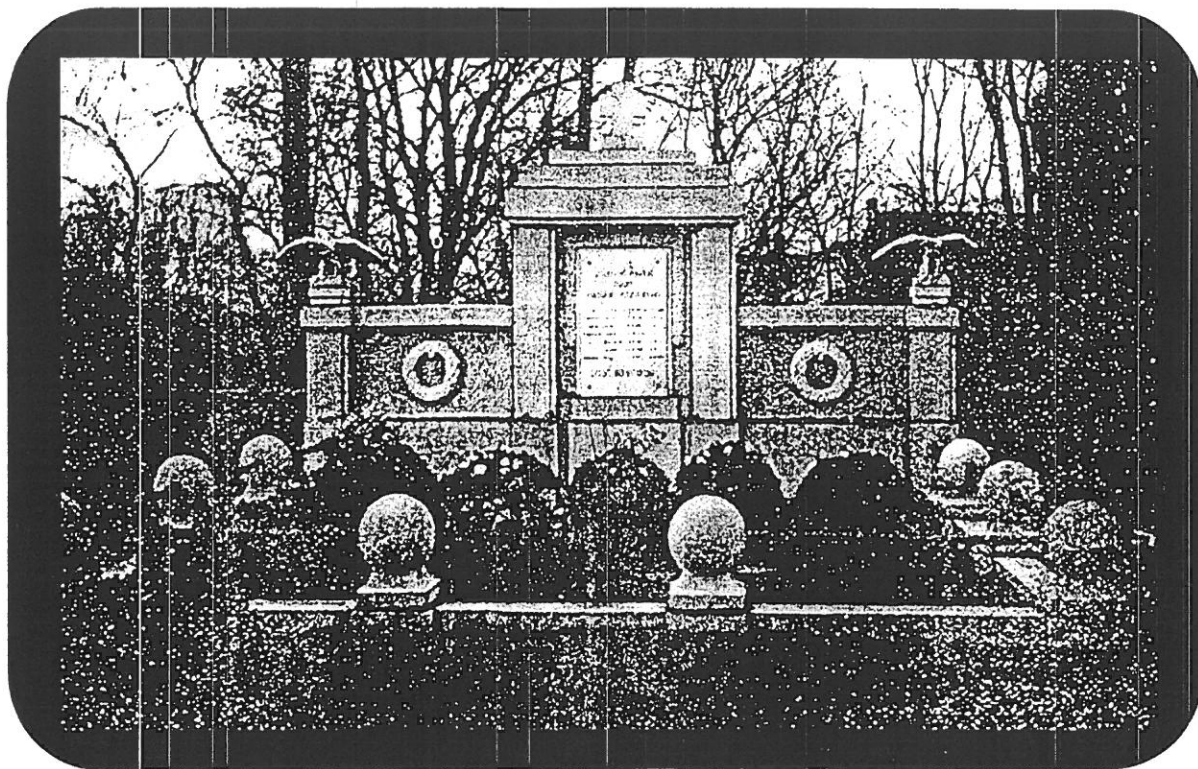


**DOKUMENTACJA WSTĘPNA
PROJEKT KONSERWATORSKI**



**PRACE KONSERWATORSKIE I REKONSTRUKCYJNE
PRZY
POMNIKU POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH
NA CMENTARZU PRZY KOŚCIELE PARAFIALNYM
W
ROSKU
GMINA WIELEŃ
POWIAT CZARNKOWSKO – TRZCIANECKI
WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE
II ETAP**

Opracowanie:
BIURO DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW
Rafał Plebański

Poznań, grudzień 2015

SPIS ZAWARTOŚCI DOKUMENTACJI

I. DOKUMENTACJA OPISOWA

WSTĘP

Zakres i cel opracowania.

1. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU
2. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.....
3. OPIS OBIEKTU
Analiza formy, funkcji, treści.
4. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ
5. PROJEKT KONSERWATORSKI
Cel oraz założenia konserwacji i restauracji
6. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

II. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

WSTĘP

Zakres i cel opracowania.

Opracowanie niniejsze powstało jako element dokumentacji wstępnej dla II etapu prac przy pomniku Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym w Rosku.

Ogrodzenie pomnika – obramowanie kwatery cmentarnej, w której znajdują się pochówki 7 poległych powstańców wielkopolskich i trzech następnych -zmarłych w czasach późniejszych stanowi integralną część nagrobka i jako takie powinno być w całości zrekonstruowane.

Jako podstawowy materiał do odtworzenia określono drobnoziarniste lastriko – tworzywo podstawowe dla całego pomnika, zaś formę odtworzono w projekcie na podstawie archiwalnych fotografii oraz pomiarów pomnika i kwatery jak również symulacji proporcji w stosunku do partii pionowej.

Projektowane prace polegać będą na rekonstrukcji pierwotnego obramowania kwatery wg istniejących fotografii archiwalnych dopasowanego do wymiarów kwatery jak i steli pomnika poddanej konserwacji w I etapie prac (2015) oraz zaakceptowanej ze stanowiska konserwatorskiego. Obramowanie składać się będzie z powtarzalnych elementów – blokowych segmentów obramienia - belek (9 szt.) zkomponowanych na planie kwadratu (formy litery U) i odtwarzających narys kwatery pomnika powstańców. Pomiędzy nimi na cokółkach (8 szt.) zamontowane zostają odlewy kul na niskich postumentach z impostami (8 szt.).

Wszystkie elementy zostaną wykonane w technice odlewu w sztucznym kamieniu w rodzaju drobnoziarnistego lastriko barwionego w masie - analogicznego do użytego w oryginalnej strukturze pomnika. W całości stworzy to monumentalne obramienie odwołujące się w całości do pierwotnego rozwiązania architektonicznego. W ramach prac zostanie również uporządkowana kwestia roślinności wewnątrz kwatery oraz obniżenie poziomu wewnątrz kwatery.

Zaproponowane rozwiązanie pozwoli na przywrócenie pierwotnej – integralnej formy monumentu.

Dokumentacja – Projekt Konserwatorski odwołuje się w wielu miejscach do powstałych wcześniej dokumentacji: „Projekt konserwatorski. Program prac konserwatorskich i restauratorskich. Pomnik nagrobny Powstańców Wielkopolskich w miejscowości Rosko gmina Wieleń” autorstwa mgr Katarzyny Polak oraz „Dokumentacji Prac Konserwatorsko Restauratorskich. Pomnik Powstańców Wielkopolskich 1928 w Rosku gmina Wieleń powiat czarnkowsko – trzecieński, województwo wielkopolskie” autorstwa mgr Rafała Plebańskiego (BIURO DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW) autora niniejszego opracowania.

Dokumentacja niniejsza powstała z inicjatywy członków Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego.

Koła Ziemi Wieleńskiej oraz Urzędu Miasta i Gminy w Wieleń i została sfinansowana przez

Stowarzyszenie Kibiców Lecha Poznań ul. Bułgarska 17 w Poznaniu.

Realizację przedstawionego projektu przewiduje się na sezon letni roku 2016.

RZEŻBA I DETAL ARCHITEKTONICZNY

z kamienia naturalnego, sztucznego, cegły i ceramiki budowlanej

1.0. Karta identyfikacyjna zabytku i dokumentacji

A-666 z 10 01. 1990 - cmentarz

Nr REJESTRU ZABYTEKÓW

Nr INWENTARZA ZBIORU

Nr INWENTARZA PRACOWNI KONS.

1.1. DANE PRZED ROZPOCZĘCIEM PRAC

RODZAJ : **POMNIK CMENTARNY, KOMMEMORATYWNY, ARCHITEKTONICZNY.
OGRODZENIE ARCHITEKTONICZNE, PRZĘŚŁOWE**

ewentualnie określenie stosunku do większej całości

TEMAT : **POMNIK POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH**

tytuł, rozpoznanie ikonograficzne lub określenie przedstawienia

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA :

WARSZTAT WIELKOPOLSKI

SYGNATURA :

BRAK

także inicjały, gmerki i znaki ceglarskie

INSKRYPCJE :

**NAZWISKA POLEGŁYCH I POCHOWANYCH
KUTE WGŁĘBNIEM NA MARMUROWEJ PŁYTCIE**

rodzaj, ewentualnie treść

DATOWANIE : **1927-1928 r.**

POCHODZENIE : **PRZEZNACZENIE PIERWOTNE**

LOKALIZACJA / MIEJSCE PRZECHOWYWANIA : **CMENTARZ PRZY KOŚCIELE PARAFIALNYM
pw. Św. STANISŁAWA Bpa w ROSKU**

WŁAŚCICIEL / UŻYTKOWNIK : **PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA pw. św. STANISŁAWA Bpa w ROSKU
ul. Powstańców Wielkopolskich 17, 64-723 Rosko**

WYMIARY :

80 x 630 x 630 cm

wysokość, szerokość, grubość (głębokość) - w przypadku cegieł podać podstawowe wymiary

TECHNIKA :

**ODLEW Z FORMY, SZTUCZNY KAMIEŃ,
LASTRIKO DROBNOZIARNISTE SZLACHETNE, SPOINOWANE CEMENTEM**

podłoże, warstwy malarskie, wypełnienie spoin

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE (LUB RENOWACJE): **TAK** NIE

po 1945, ok. 1966

daty wykonania

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: TAK **NIE**

liczba stron tekstu, fotografii, rysunków itp.

daty i miejsca wykonania

miejsca przechowywania

2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Ogrodzenie pomnika stanowi jego integralną część - powstało w tym samym czasie, jako jednorodna część na przełomie lat 1927/28 - uroczystego odsłonięcia monumentu dokonano 5 lutego 1928 w rocznicę bitwy jaka rozegrała się na przedpolach Roska.

Autor całości nie jest znany - określono go jako wysoko kwalifikowany zakład kamieniarski.

Niestety wskutek różnych okoliczności uległo niemal całkowitemu zniszczeniu i wymaga odtworzenia w pierwotnej formie - co jest warunkiem koniecznym dla właściwego funkcjonowania pomnika w otoczeniu. Pomnik Powstańców Wielkopolskich wraz z otaczającym kwaterę powstańczą ogrodzeniem powstał z inicjatywy mieszkańców Roska, parafian oraz towarzystw weteranów, przy poważnym wsparciu proboszcza ks. Antoniego Niedbała. Przytoczymy poniżej okoliczności powstania monumentu za *Dokumentacją* opracowaną na zakończenie I etapu prac konserwatorskich przy pomniku.

Pod koniec I wojny światowej, jesienią 1918 roku proboszczem w Rosku został mianowany ks. Antoni Niedbał, pełniący wcześniej posługę wikariusza parafii w Żydowie. Pozostał tu do aresztowania w roku 1940, po którym został osadzony w poznańskim Forcie VII, gdzie zamęczono go (sierpień 1941). Ksiądz Niedbał pełnił proboszczowską posługę przez cały okres międzywojenny, był zapewne jednym z inicjatorów wystawienia przez parafian pomnika Powstańców, zaś bezsprzecznie przewodniczył uroczystościom poświęcenia go, co zaświadczały publikacje prasowe z tamtych czasów.

Po odzyskaniu niepodległości i powrocie do Polski Rosko oraz Wielen i sąsiednie wsie leżące na lewym / południowym brzegu Noteci zostały włączone do powiatu czarnkowskiego. W Rosku - stanowiącym jedną z większych miejscowości na terenie przygranicznym utworzono (1934) gminę zbiorową. Liczba ludności Roska w latach 20. i 30. XX w. zbliżała się do 2000.

Pamięć o Powstaniu bardzo szybko zorganizowano w formach instytucjonalnych. Istniały w międzywojennym Rosku organizacje kombatanckie i paramilitarne, wśród których należy wymienić Koło Wielkopolskiego Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej.

Książka Jubileuszowa Zarządu Wojewódzkiego tej organizacji wydana w Poznaniu 1925 ustalała, iż koło założone 21 listopada 1920 przez Klamerka, Rucińskiego i Waśko w roku 1924 liczyło 41 członków, zaś w zarządzie zasiadali Dąbroski, Rybarczyk i Mamot. W *Księdze Jubileuszowej Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej* (wydanej w dziesięciolecie oddziału wielkopolskiego Poznań 1931) znajdujemy relację wg której organizacja grupy w Rosku miała miejsce 21.12.1920. W roku 1930 liczyła 34 członków a zarząd sprawowali Leon Szmerm, Józef Sotek, Piotr Nowak, Franciszek Rybarczyk, Wawrzyn Mamot i Jan Golik. W okresie międzywojennym zarówno w Wieleniu, jak i w Rosku żywo działało Towarzystwo Powstańców i Wojaków - ppor. Edmund Grott z Roska był nawet komendantem okręgu XI - czarnkowskiego. Między tymi miejscowościami organizowano zawody np. w marszu z karabinem (22 km), o czym informował *Nowy Kurier* z 21 sierpnia 1927r.: *Najsensacyjniejszy punkt programu Zjazdu Okręgowego Towarzystw Powstańców i Wojaków w Wieleniu nad Notecią, wielki marsz na przełaj na przestrzeni 22 klm. z Wielenia do Roska i z powrotem, z karabinem w ręce. dał wynik bardzo zadawalający... Silne było w tej wsi na rubieżach państwa polskiego również Gniazdo Sokoła z własnym sztandarem. W takiej atmosferze doprowadzono z inicjatywy parafian rodzin i miejscowej społeczności do wystawienia pomnika Powstańców Wielkopolskich, którego integralną częścią było, rzecz jasna ogrodzenie kwatery.*

Relacja z poświęcenia pomnika została zamieszczona w *Żołnierzu Wielkopolskim* nr 13 z 25 marca 1928: *.... Z PODREJONU CZARNKÓW. Mieszkańcy zachodniej części powiatu czarnkowskiego w sposób uroczysty obchodzą rocznicę walk stoczonych w roku 1919 z oddziałami Grnzschtzu. Tegoroczny obchód w Rosku posiadał uroczysty charakter bowiem w dniu 5 lutego nastąpiło poświęcenie pomnika wzniesionego nad grobami poległych bohaterów powstania dzięki staraniom i ofiarności miejscowego społeczeństwa.*

Rosko wieś kościelna położona nad brzegiem wartko płynącej Noteci liczy około 2000 mieszkańców, których cechuje gorący, czynny patriotyzm i ruchliwość w akcji państwowej i narodowej na pograniczu nadnoteckim. Tutaj w r. 1919 podniósł lud polski energicznych protest przeciwko przyłączeniu gmin czysto polskich do Rzeszy Niemieckiej. Z Roska wyszła akcja, która sprawiła, że południowa część dawnego powiatu wieleńskiego została dodatkowo przyłączona do Polski.

Wierne pięknej tradycji młode pokolenie garnie się ochoczo do pracy nad przysposobieniem wojskowym i tworzy jeden z najlepszych ośrodków P.W. w powiecie czarnkowskim. Zasluga to niemała i rady gminnej z sołtysem p. S. Grzesiem na czele, który niestrudzony staje zawsze do pracy narodowej i społecznej. Na uroczystość przybyły liczne delegacje stowarzyszeń P.W. i społecznych. 36 sztandarów otoczyło barwnym wieńcem groby powstańcze – a od strony wschodniej stanęła karna i sprawna kompanja „Ospo” Wieleń, ze swoim dowódcą por. rez. Buszkowskim na czele.

Z obchodem rocznicy walk i poświęceniem pomnika połączono uroczystość zaprzysiężenia nowych ochotników kompanii wieleńskiej. W zastępstwie dowódcy rejonu przybył p. major Guzowski 58 p.p. Po nabożeństwie odprawionym przez miejscowego plebana X. Prob. Niedbała zgromadziły się delegacje i tłumnie zebrana ludność okoliczna przy grobach powstańców. Dostojny X. Jubilat Niedbał dokonał poświęcenia pomnika i w patryotycznym przemówieniu podniósł piękna czyny tych, których kryje mogiła, kończąc apelem do zebranych by trwali na straży granic Najjaśniejszej Rzeczypospolitej. Wśród ciszy która zaległa cmentarz rozbrzmiały słowa przysięgi powtarzane przez Ospistów i licznie zgromadzonych powstańców – poczem przy dźwiękach orkiestry 58 p.p. Odśpiewano „Boże coś Polskę”.

Po uroczystości na cmentarzu sformował się olbrzymi pochód. Przedstawiciele władz z p. starostą Cegiełką na czele stanęli na wzniesieniu i przed nimi przemaszerowała kompanja „Ospo” z plutonem straży celnej, po czym długo kroczył barwny pochód delegatów i stowarzyszeń przybyłych na uroczystość poświęcenia pomnika. Po defiladzie zarządzono ćwiczenia kompanji „Ospo”. Tematem ćwiczeń było odtworzenie walk o Rosko w 1919r.

Pod dowództwem por. rez. Matuszewskiego z Drawska przystąpili „Czerwoni” do natarcia na wieś „Niebiescy” - dowodzeni przez por. rez. Buszkowskiego, mieli za zadanie obronę wsi i wyrzucenie z niej nieprzyjaciela. Planowo przeprowadzona akcja plutonów „Ospo” wykazała znaczną sprawność wśród ochotników, którzy w okresie zimowym nie przerwali pracy wyszkoleniowej. Na sygnał kierownika ćwiczeń oficera instr. 58 p.p. Por. Ratajczaka – przerwano ćwiczenia i oddziały stanęły do omówienia ćwiczeń.

Raport od dowódcy kompanji przyjął p. major Guzowski, który w swoim przemówieniu podniósł znaczenie „Ospo” i zachęcał ochotników do wytrwania w pracy nad P.W. Wzniesiony przez p. majora okrzyk na cześć Pana Prezydenta Rzeczypospolitej podjęli zgromadzeni z zapalem. Na zakończenie wręczył p. major oznaki „Ospo” nowozaprzysiężonym ochotnikom oraz w zastępstwie Przew. Pow. Kom. W. F. I P. W. kilka żetonów zwycięzcom z jesiennych zawodów P.W.

Wydany w roku 1933 Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego z 23 września tegoż roku w spisie istniejących w Wielkopolsce grobów powstańczych określał lokalizację pomnika umieszczonego pod nr 189 w tabeli jako grób: w Rosku powiat Czarnków na cmentarzu katolickim przy pomniku.

W obliczu II wojny wobec zagrożenia dla rodzin powstańców pomnik a zwłaszcza tablicę inskrypcyjną zdemontowano, figury orłów zostały zniszczone przez okupantów, bliźsze okoliczności nie są znane.

Prace renowatorskie przy pomniku były prowadzone zapewne po zakończeniu II wojny światowej jednak nie mamy o nich bliższych informacji. Bezspornie remont pomnika z zamontowaniem tablicy inskrypcyjnej i podwyższeniem terenu dziedzińca kościelnego wraz z pokrywającą go wylewką betonową przeprowadzono w związku z obchodami millenijnymi w 1966 roku. Ubytki formy pomnika uzupełniano różnymi materiałami, figury orłów zastąpiły metalowe - odlewy plakiety ufundowane przez p. Piotra Waśko. Pomnik był przez lata centrum lokalnych obchodów związanych z kolejnymi rocznicami Powstania Wielkopolskiego. Prace konserwatorskie w 2015 r. były wynikiem działań miejscowego Koła Ziemi Wieleńskiej Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego ukonstytuowanego (2012) pod przewodnictwem p. Mirosława Nawrota. Dzięki staraniom tego gremium został wykonany (2014) przez mgr Katarzynę Polak „Projekt Konserwatorski. Program Prac Konserwatorskich. Pomnik Nagrobny Powstańców Wielkopolskich w miejscowości Rosko gmina Wieleń. 22 listopada 2014 zorganizowano spotkanie przy pomniku. Następnie przy udziale Stowarzyszenia Kibiców Lecha rozpoczęto starania o pozyskanie środków na prace konserwatorskie z Rady Ochrony Pamięci Walki i Męczeństwa. Starania te zostały uwieńczone sukcesem, zaś Urząd Miasta i Gminy w Wieleńiu przejął obowiązki koordynatora prac jak również częściowego ich finansowania. Prace konserwatorskie w 2015 r. wykonała Pracownia Rzeźby i Konserwacji Kamienia. Iwo Maj. z Kostrzyna Wielkopolskiego.

3.0. OPIS OBIEKTU

Analiza formy funkcji i treści

Pomnik Powstańców Wielkopolskich zlokalizowany jest na terenie cmentarza przykościelnego – obecnie nieczynnego – przy kościele parafialnym pw. św. Stanisława Bpa w Rosku.

Pomnik stanowi centralny element kwatery grzebalnej wyznaczonej na północny zachód od kościoła, na terenie bezpośrednio przylegającym do muru obwodowego wzniesionego z granitowych głazów wzdłuż drogi - wyznaczającego granice cmentarza przykościelnego. Północna ściana muru, do której przylega pomnik położona jest równolegle do drogi wojewódzkiej nr 181 prowadzącej z Drezdenka do Czarnkowa i bezpośrednio przylega do prowadzącego wzdłuż niej chodnika. Od północy pomnik ograniczony jest wspomnianym murem, od pozostałych trzech stron ogrodzeniem – obecnie wykonanym wtórnie z prostokątnych belek – odlewów z lastryka (ogrodzenie uzupełniają odlewane metalowe słupki). Po jego bokach teren porośnięty murawą. Od strony południowej przylega wylewka betonowa, którą ok. 1966 r. pokryto większość placu kościelnego.

Pomnik przybrał formę architektoniczną złożoną z trzech głównych części, jest tym samym trójosiowy. Wykonany został w estetyce modernistycznej z cytatami z form historycznych, do których należą m.in. klasycyzujące girlandowe wieńce na skrzydłach. Część środkowa (silnie zredukowana forma *aediculi*), na osi wyższa i bardziej rozbudowana od pozostałych w formie prostokątnej pionowej steli ujętej od góry girlandą z dębowych liści, ograniczoną po bokach dwoma płaskimi pilastrami – lizenami podtrzymującymi masywne belkowanie o uproszczonej formie, które z kolei podtrzymuje wieńczącą całość formę złożoną z prostokątnych odlewów belek tworzących piramidálną formę na szczycie której równoramienny prosty krzyż.

W części środkowej na osi umieszczono pionową prostokątną tablicę z białego marmuru w obecnej formie wtórną, zrekonstruowaną na wzór pierwotnej najpewniej w latach 60. XXw. na co wskazywać może krój liter popularny w kręgach kamieniarskich w III ćw. XXw. Napis głosi:

*Wdzięczna Parafia Swoim
Poległym Powstańcom
Jan Stochaj *14.3.1897 + 20.1.1919
Franciszek Byczek *22.11.1900 + 4.2.1919
Antoni Jarka *12.5.1890 + 7.2.1919
Franciszek Nawrot *26.11.1899 + 7.2.1919
Franciszek Wiczorek *21.11.1885 + 12.3.1919
Franciszek Nawrot *12.11.1900 + 31.5.1919
Bolesław Helak *17.4.1897 + 13.11.1920*

Cześć Bohaterom

Tablica od góry i po bokach ujęta girlandą plecioną ze stylizowanych dębowych liści, spietą pośrodku od góry wolutowym trzymaczem. Pierwotna była nieco większa i dostosowana do rozmiarów girlandy. Po bokach, na prostokątnych, zbliżonych do kwadratów skrzydłach na ich osiach umieszczono na fakturowym, nieregularnym tle niemal pełnoplastyczne uplecione z dębowych liści koliste wieńce. Wieńce o zwężonej formie przewiązane od góry i od dołu fragmentami szerokiej szarfy, zaś po bokach wąskimi, skrzyżowanymi wstążkami. Skrzydła obecnie nakryte parapetami z gruboziarnistego, lastryka oraz szlifowanego pstrego granitu. Pierwotnie nakrywy dekorowane były na bokach listew pionowym żłobkowaniem. Po bokach pomnik flankują prostokątne postumenty nakryte uskokowymi cokółkami, stanowiącymi podstawy pod figury wzbijających się do lotu orłów z rozpostartymi szeroko skrzydłami. Pierwotne, oryginalne orły zostały zniszczone. Na etapie I etapu prac konserwatorskich zapadła decyzja o ich rekonstruowaniu według wzoru zaczerpniętego z podobnego pomnika. Boki cokołów opracowane analogicznie do listew na bokach parapetów – drobnym żłobkowaniem - ryflowaniem. Ogrodzenie pomnika pierwotnie - co wynika z zachowanych archiwalnych fotografii składało się z ośmiu cokołów nakrytych fazowanymi płytami impostów, na których centralnie umieszczono kule. Pomiędzy tymi cokołami zamontowano bloki. w formie odlewanych belek spełniające funkcję przesł ogrodzenia.

Analiza formy, funkcji, treści.

Pomnik Powstańców Wielkopolskich w Rosku swoją formą odzwierciedla dominującą w XX-leciu międzywojennym stylistykę historyczno -modernizującą o nawiązaniach do neoklasycyzmu. Jego surowa, oszczędna forma mimo niewielkich rozmiarów sprawia wrażenie monumentalizmu. Pomnik został w całości wykonany z elementów ze sztucznego kamienia - lastrika

Podkreślić należy zróżnicowanie fakturowe a zwłaszcza powtarzający się niemal we wszystkich elementach motyw żłobkowania / ryflowania - charakterystyczny dla opracowań stosowanych przez zakłady kamieniarskie pracujące w oryginalnym tworzywie kamiennym. Zabieg ten powoduje, iż mimo zastosowanej techniki odlewniczej oglądający pomnik ma wrażenie obcowania ze szlachetnym materiałem kamiennym.

Podsumowując należy stwierdzić, iż mimo lokalności warsztatu wykonującego pomnik został on wykończony na wysokim poziomie artystycznym, znacznie przewyższającym podobne produkcje. Pewne analogie formalne łączą pomnik w Rosku z pomnikami Powstania Wielkopolskiego w: Srebrnej Górze w Pakości, w Śmiglu na cmentarzu św. Wita, w Wielichowie na cmentarzu św. Krzyża, czy w Świerczynie. Wspólne są architektoniczne trójosiowe rozwiązania, zwieńczenie równoramiennym bądź innym krzyżem czy zakomponowane z kul ogrodzenie kwatery. Powstańczej. Wiele analogii można również odnaleźć analizując formy orłów np. z pomników w Pakości czy Gębicach.

Rzecz jasna analogie występują także w sferze materiałowej. Często występuje w innych monumentach rozmaicie opracowane lastriko, bądź sztuczny kamień, wyraźnie popularniejszy o kosztownego kamienia naturalnego.

Główną funkcją Pomnika Powstańców Wielkopolskich w Rosku jest funkcja kommemoratywna. Odnosi się ona bezpośrednio do osób wymienionych na tablicy, powstańców pochodzących ze wsi Rosko, tu mieszkających i poległych w walkach na lokalnym odcinku frontu północnego.

Oprócz tej oczywistej funkcji pomnik na przykościelnym cmentarzu w Rosku w jednym z głównych ośrodków życia wiejskiego, ale także w miejscowości przygranicznej (stacjonowała tu placówka Straży Granicznej) stanowił oczywistą deklarację patriotyzmu deklarowanego zaledwie w dziewięć lat po rozgrywających się tu walkach i odzyskaniu niepodległości.

Ważnym elementem tej funkcji było umieszczenie sztandarowego symbolu rodzącej się po odzyskaniu niepodległości młodej państwowości wznoszących się do lotu, rozpościerających szeroko skrzydła orłów. Tak zadeklarowany patriotyzm należało oczywiście rozumieć, iż mieszkańcy tutejsi zdobytej niepodległości będą strzec. Ta funkcja okazała się dominująca i na tyle bezkompromisowa, iż była powodem częściowego zniszczenia pomnika przez okupantów.

Prestiż pomnika okazał się na tyle silny, że w kilkadziesiąt lat po pochowaniu tu powstańców w kwaterze umieszczono również pochówki weteranów powstania zmarłych w sposób naturalny upamiętniając ich drobniejszymi tabliczkami umieszczonymi w obrębie kwatery: Zygmunta Wizę (18.9.1889 - 14.1.1969), Stanisława Opasa (poległego 22.02.1945) i Jana Rybarczyka (10.6.1884 - 27.7.1970)

4.0. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Pomnik Powstańców Wielkopolskich zachowany był w złym stanie charakteryzowanym licznymi ubytkami formy, zdekompletowaniem oraz zmianą warunków ekspozycji poprzez częściowe zasypanie w dolnej partii.



Stan zachowania pomnika w 1998 r. - widoczna powierzchnia wyłożona płytkami betonowymi

W jeszcze gorszym stanie znalazło się ogrodzenie - właściwie w całości zniszczone przy okazji zakładania nowej nawierzchni dziedzińca kościelnego (1966). Straciło ono wskutek podwyższenia otaczającego terenu swą pierwotną funkcję i przestało służyć jako rzeczywista bariera ograniczająca pomnik. Dziś trudno ustalić kiedy zostały zniszczone kule wieńczące cokoły. Natomiast elementy przeszły zostały rozebrane i zastąpione wymurowanymi z cegły murkami, które następnie zostały wyłożone zostały belkami zalanymi zaprawą o składzie zbliżonym do lastrika.

W latach 90. XX wieku założono w murkach mocowane na wpuszczane śruby odlewane słupki ogrodzeniowe (produkcja masowa) - połączone łańcuchami, całość pomalowano na czarno.

Przy osadzaniu słupków niestety dokonano naruszenia struktury belek, co zaowocowało penetracją wody w powstałych otworach a następnie lokalnym rozsadzaniem w wyniku zamarzania cieczy i powstawania lodu. Segmenty ogrodzenia charakteryzują się licznymi drobnymi ubytkami oraz spękaniem.

Reasumując: istnienie ogrodozenia w dotychczasowej formie jest niedopuszczalne zarówno ze względów estetycznych jak i ze względu na poważne zniszczenia.

Autorka dokumentacji z 2014 mgr K. Polak sugeruje również zniszczenie metalowej barierki (?) - prawdopodobnie chodzi tu o pręt który mógł łączyć kule - jego istnienie jest jednak dyskusyjne, choć wariant z jego ewentualnym zamontowaniem należy pozostawić do decyzji komisji konserwatorskiej. Kolejną kwestią jest zakomponowanie wnętrza kwatery - w obecnym stanie porośniętej roślinnością płozącą z nasadzeniami agaw i żywotników. Nasadzenie te przysłaniające pomnik należy zlikwidować zaś wnętrze zakomponować "dywanem" ze strzyżonej trawy, choć lepiej ze względów ochrony przed wilgocią płozącymi roślinami sucholubnymi.

5.0. PROJEKT KONSERWATORSKI

Cel oraz założenia konserwacji i restauracji

Projektowane prace stanowią będą II etap prac przy pomniku Powstańców Wielkopolskich. W sezonie roku 2015 przeprowadzono kompleksową konserwację i restaurację pionowej, architektonicznej steli wspartej o mur okalający cmentarz. Naturalną konsekwencją tych działań jest doprowadzenie także ogrodzenia kwatery do stanu maksymalnie zbliżonego do formy pierwotnej a znanego z archiwalnej fotografii. Podstawowym założeniem planowanych prac jest całkowita rekonstrukcja ogrodzenia kwatery pomnika zarówno pod względem formalnym i materiałowym.

Pomnik w Rosku jest wytworem wysoko kwalifikowanego zakładu kamieniarskiego z okresu międzywojennego, zatem jego forma została dopracowana a jakość wykonania należy ocenić jako bardzo wysoką. Stąd też należy dołożyć wszelkich starań aby wykończenie estetyczne ogrodzenia było analogiczne do wykończenia pomnika.

Na podstawie analogii formalnych zaproponowano aby elementy przęsła – czyli belki łączące na swej górnej powierzchni posiadały uskok ok 4 cm szerokości - analogicznie do nakryw skrzydeł bocznych nagrobka, zaś imposty cokołów – podstawy kolumn posiadały na bocznych ściankach lekko wklęsłe fazowanie. Także ścianki boczne tych elementów powinny być – analogicznie do elementów pomnika – opracowane pionowym żłobkowaniem – ryflowaniem. Całość struktury winna osiągnąć efekt faktury powierzchni analogiczny do partii pionowej pomnika.

Przeprowadzona z powodzeniem w I etapie prac rekonstrukcja ubytków i brakujących form w części pionowej pomnika utwierdza nas w przekonaniu, iż jest możliwa rekonstrukcja elementów ogrodzenia o cechach maksymalnie zbliżonych materiałowo i formalnie do istniejących form oryginalnych. Podobnie i elementy pomnika powinny zostać zharmonizowane barwnie – zaprawę do odlewów należy wybarwić w masie w sposób identyczny jak w elementach pomnika.

Wszelkie prace przy rekonstrukcji elementów należy wykonać w technice odlewniczej. Podobnie jak w przypadku partii architektonicznej poszczególne elementy łączyć należy spoinowaniem z zaprawy cementowej – analogicznie do użytej przy pomniku. Kule osadzić należy na cokołach za pomocą osiowo – centralnie usytuowanych trzpieni z prętów ze stali nierdzewnej a następnie „skleić” za pomocą zaprawy cementowej. Konieczne jest ponadto bieżące (w trakcie prac) opracowanie powierzchni połączone z usunięciem nadmiaru zaprawy.

Materiałem podstawowym dla odlewów będzie lastriko – o składzie analogicznym do użytego w pomniku, o doświadczalnie dobranym składzie na bazie m.in. białego cementu oraz kruszywa o odpowiednio dobranej frakcji, korespondującego z fakturą oryginalnych elementów monumentu.

Z powodu przeprowadzonych ok. 1966 roku prac związanych z niwelacją i utwardzeniem placu wokół kościoła radykalnie podniesiono poziom terenu, co wpłynęło negatywnie, przede wszystkim na odbiór estetyczny pomnika. Cała struktura została przysłonięta i „opuszczona” w dół, przez co pomnik stracił na swym monumentalizmie. Dodatkowym utrudnieniem jest zlokalizowanie w obrębie kwatery trzech późniejszych (II poł. XXw.) pochówków. Nieznana jest głębokość ich posadowienia. W związku z tym wszelkie prace polegające na przegłębieniu terenu wewnątrz kwatery należy prowadzić z wszelką ostrożnością. Zaleca się, zwłaszcza od strony południowej usunięcie pasa nawierzchni asfaltowej o szerokości przynajmniej 1 metra aby odsłonić formę górnej partii ogrodzenia od południa. Należy przegłębić teren w tym miejscu o ok. 30 – 35 cm, zaś od góry zaproponować nawierzchnię np. z porowatej kostki cementowej o kolorystyce dobranej do kolorystyki pomnika.

W niniejszym projekcie zrezygnowano całkowicie z wejścia do kwatery i wyłożonego wewnątrz niej chodnika z kostki betonowej określając je jako elementy wtórne. W związku z powyższym nie przewiduje się otwartego oficjalnego dostępu do wnętrza kwatery - możliwy pozostanie jedynie dostęp związany z pracami pielęgnacyjnymi i bieżącą konserwacją, oraz akcydentalny - związany z obchodami rocznicowymi - w celu złożenia kwiatów

W dokumentacji mgr Katarzyny Polak zasugerowano istnienie metalowej barierki w pierwotnej formie ogrodzenia. Analiza archiwalnej fotografii nie potwierdziła bezsprzecznie istnienia owej „barierki” ze względu na dość kiepską jakość zdjęcia. Nie należy jednak w całości wykluczać jej istnienia. Ogrodzenia z kulami na cokółach i łączącymi je prętami metalowymi były stosunkowo popularne w okresie międzywojennym - możliwe było także zastosowanie tej formy w ogrodzeniu pomnika w Rosku. Ewentualne zaaranżowanie tej formy należy pozostawić do decyzji komisji konserwatorskiej.

Wnętrze kwatery należy zagospodarować zielenią; najlepiej w formie płożącej. Unikać należy nasadzeń krzewiastych, a zwłaszcza roślinności typu iglaki, które są kulturowe obce tego rodzaju obiektom a ich stosowanie rozpowszechniono w II połowie XX wieku. Najlepszym rozwiązaniem będzie zastosowanie we wnętrzu kwatery strzyżonej darni - choć utrzymanie jej w stanie permanentnego użytkowania wymagać będzie dużych ilości wody - co może niekorzystnie wpływać na elementy rekonstruowanego ogrodzenia i pomnik. Lepiej zatem rozważyć zastosowanie niskiej lub płożącej roślinności sucholubnej.

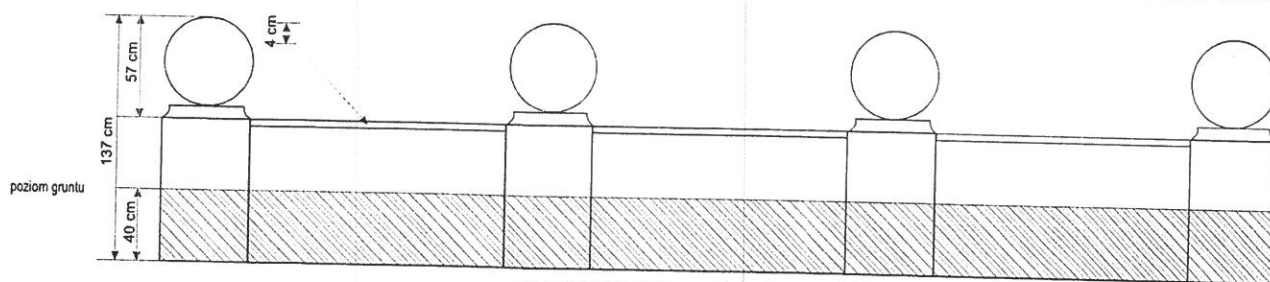
Podstawowym celem projektowanych prac jest przywrócenie maksymalnie możliwej do osiągnięcia pierwotnej formy pomnika. Należy wyeliminować wszelkie elementy nawarstwione (głównie roślinność) i obce stylistycznie - ogrodzenie z metalowych słupków z łańcuchami.

Pierwotna forma pomnika wraz z ogrodzeniem odnosząca się do tradycji historyzującego modernizmu stanowi dobry przykład polskiej sztuki sepulkralnej z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Forma pomnika wyważona pomiędzy klasycyzującymi proporcjami a surowością modernistycznej estetyki operuje mimo swojej skali swoistym monumentalizmem - efektem jakże rzadko spotykanym we współczesnych realizacjach pomnikowych. Efekt uzyskano już poprzez wymuszone kompromisem częściowe obniżenie terenu wewnątrz kwatery - na styku z pionową partią pomnika.

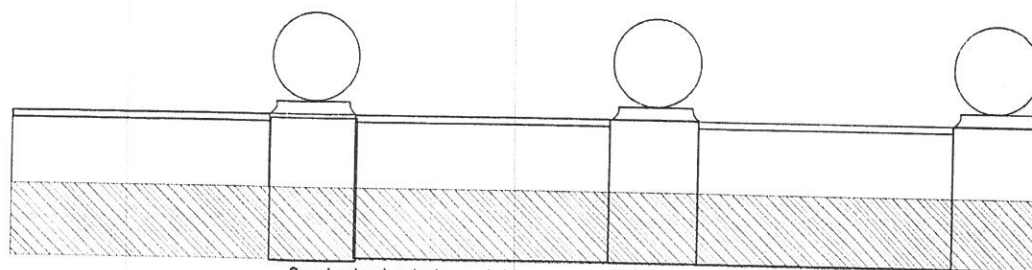
Usunięcie wszelkich wtórnych elementów - nierzadko dodawanych w dobrych intencjach - zacierających formę pierwotną pomnika jest głównym zamierzeniem niniejszego projektu.

6.0. PROPONOWANY PROGRAM PRAC

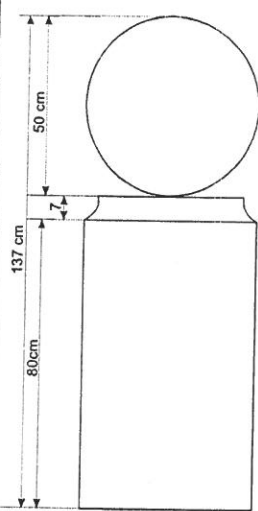
1. Dokumentacja fotograficzna obiektu przez przystąpieniem do prac.
2. Usunięcie zieleni
 - rosnące wewnątrz kwatery żywotniki należy przesadzić na teren przykościelny w uzgodnieniu z administratorem parafii i służbami konserwatorskimi (teren cmentarza wpisany został do rejestru zabytków)
3. Demontaż istniejącego ogrodzenia '
 - Demontaż słupków żeliwnych z łańcuchami.
 - Demontaż demontaż słupków murowanych ogrodzenia
 - Demontaż murków
4. Niwelacja terenu wewnątrz kwatery do poziomu ustalonego w trakcie prac konserwatorskich I etapu
5. Usunięcie nawierzchni asfaltowej o szerokości
6. wykonanie elementów odlewanych
 - wykonać należy:
 - odlewy belek – przęseł ogrodzenia o wymiarach 80 x 170 x 35 cm z uskokiem na górnej ścianie
 - odlewy słupków cokołowych o wymiarach 80 x 50 x 50 cm
 - odlewy kul wieńczących o średnicy 50 cm
7. Hydrofobizacja elementów ogrodzenia za pomocą preparatu hydrofobowego Funcosil AS lub Funcosil SL
8. Przygotowanie terenu do osadzenia ogrodzenia – wykonanie rowów na obwodzie kwatery i odpowiednie wypoziomowanie dna które winno zostać utwardzone grysem kamiennym
 - W miejscach osadzenia słupków cokołów ogordzenia należy wykońać po uprzednim zaszalowaniu podstawy do osadzenia słupków z trzpieniem metalowym
9. Wykonanie izolacji pionowej pomiędzy glebą a elementami ogrodzenia za pomocą przegród z folii budowlanej kubelkowej
10. Wykonanie osadzenia w gruncie elementów pionowych cokołów za pomocą trzpieni metalowych zatopionych w cementowych formach wylanych w szalunku
11. Montaż elementów poziomych - przęceł - belek
12. Montaż kul nakrywających cokoły
13. Opracowanie powierzchni elementów odlewanych ogrodzenia - retusze - ewentualnie powtórna hydrofobizacja
14. Niwelacja terenu wewnątrz kwatery i wyrównanie - ewentualne nasadzenia
15. Wykonanie dokumentacji powykonawczej prac konserwatorskich i restauratorskich



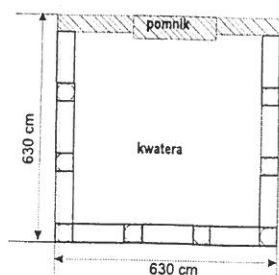
Ogrodzenie od południa - partia frontowa - przekrój pionowy



Ogrodzenie od zachodu - partia boczna - przekrój pionowy.



Detal - słupek z kulą 1:10



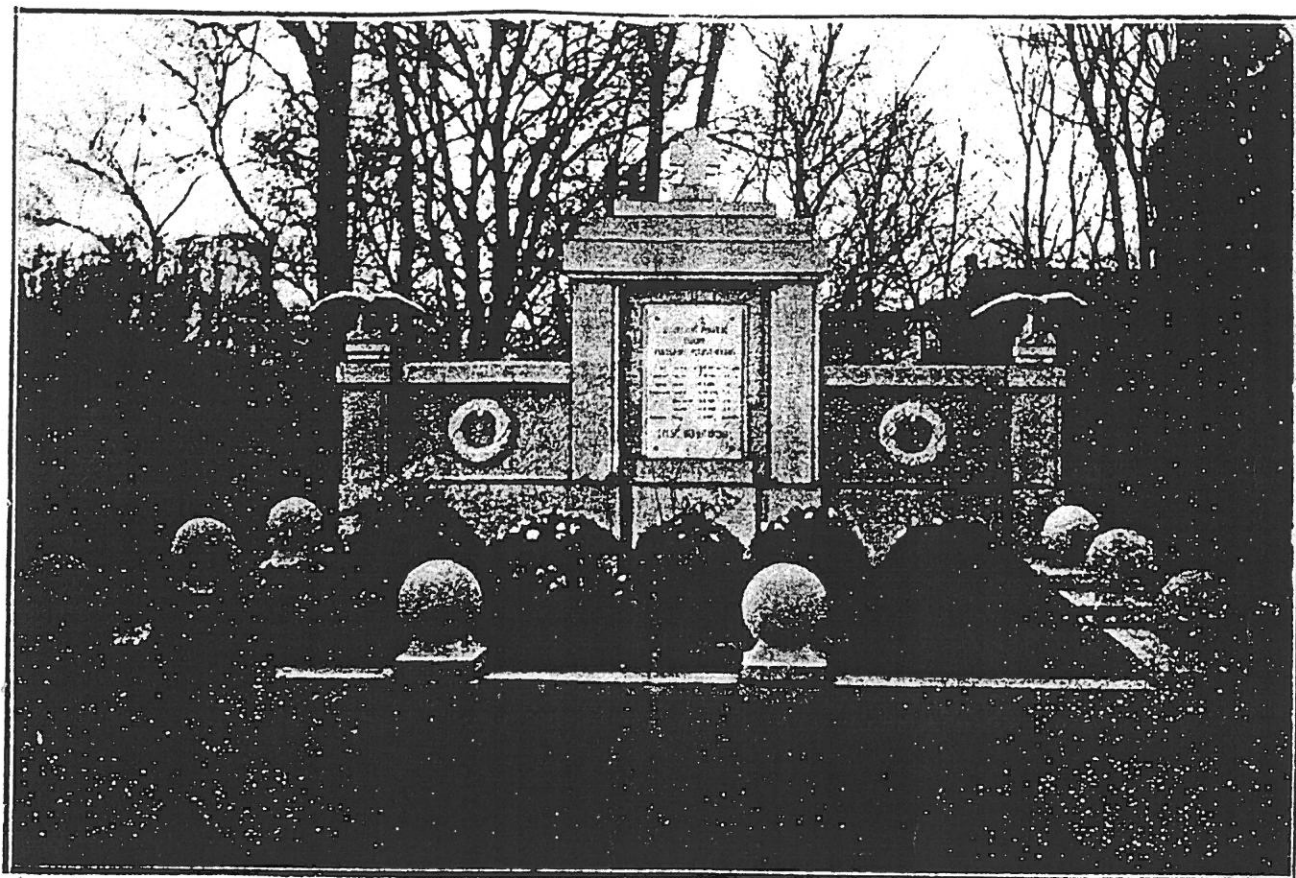
Rzut poziomy 1: 100

BIURO DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW Rafał Plebański

Projekt ogrodzenia pomnika Powstańców Wielkopolskich przy kościele św. Stanisława Bpa w Rosku Wersja I 1:20

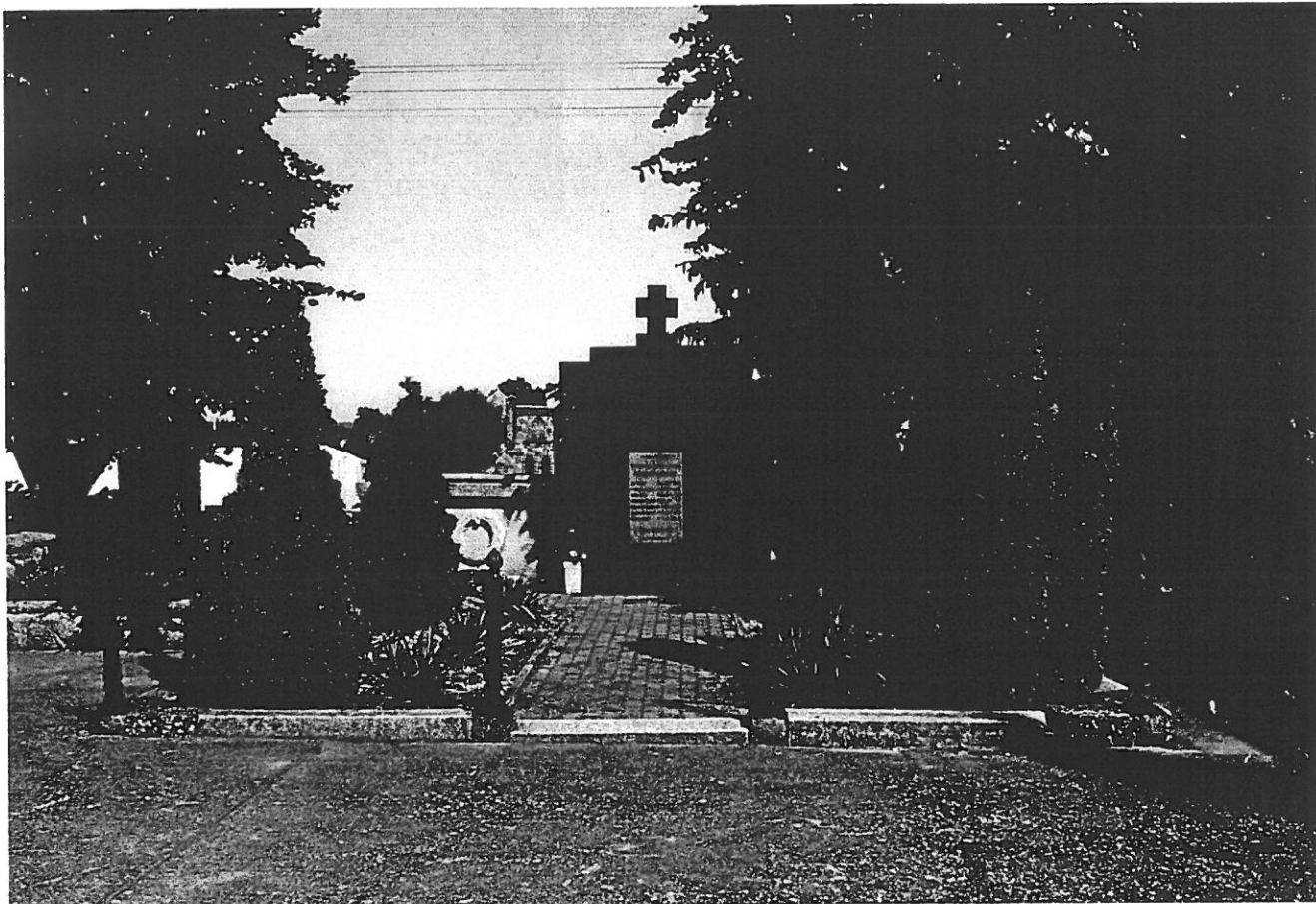
Proj. Rafał Plebański.
Rys. Rafał Plebański.

grudzień
2015



Pomnik Powstańców w Rosku

Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan po wzniesieniu. Fotografia z Jednodniówki na 10 - lecie Niepodległości Wielenia.



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Widok całości. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Wnętrze kwatery z roślinnością. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Fragment narożny ze słupkiem. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



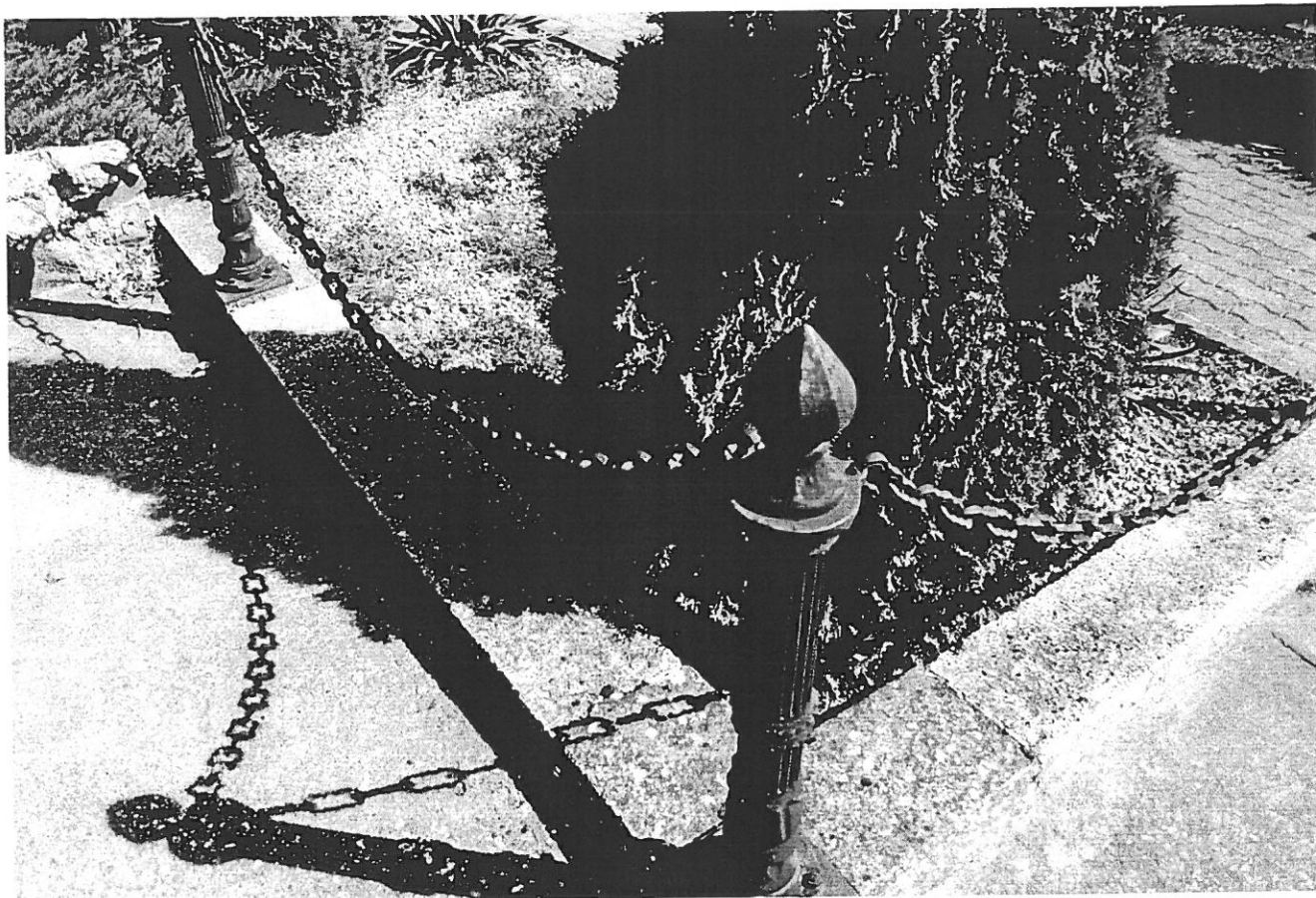
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Fragment narożny ze słupkiem. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Fragment narożnika ptzy pomniku. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



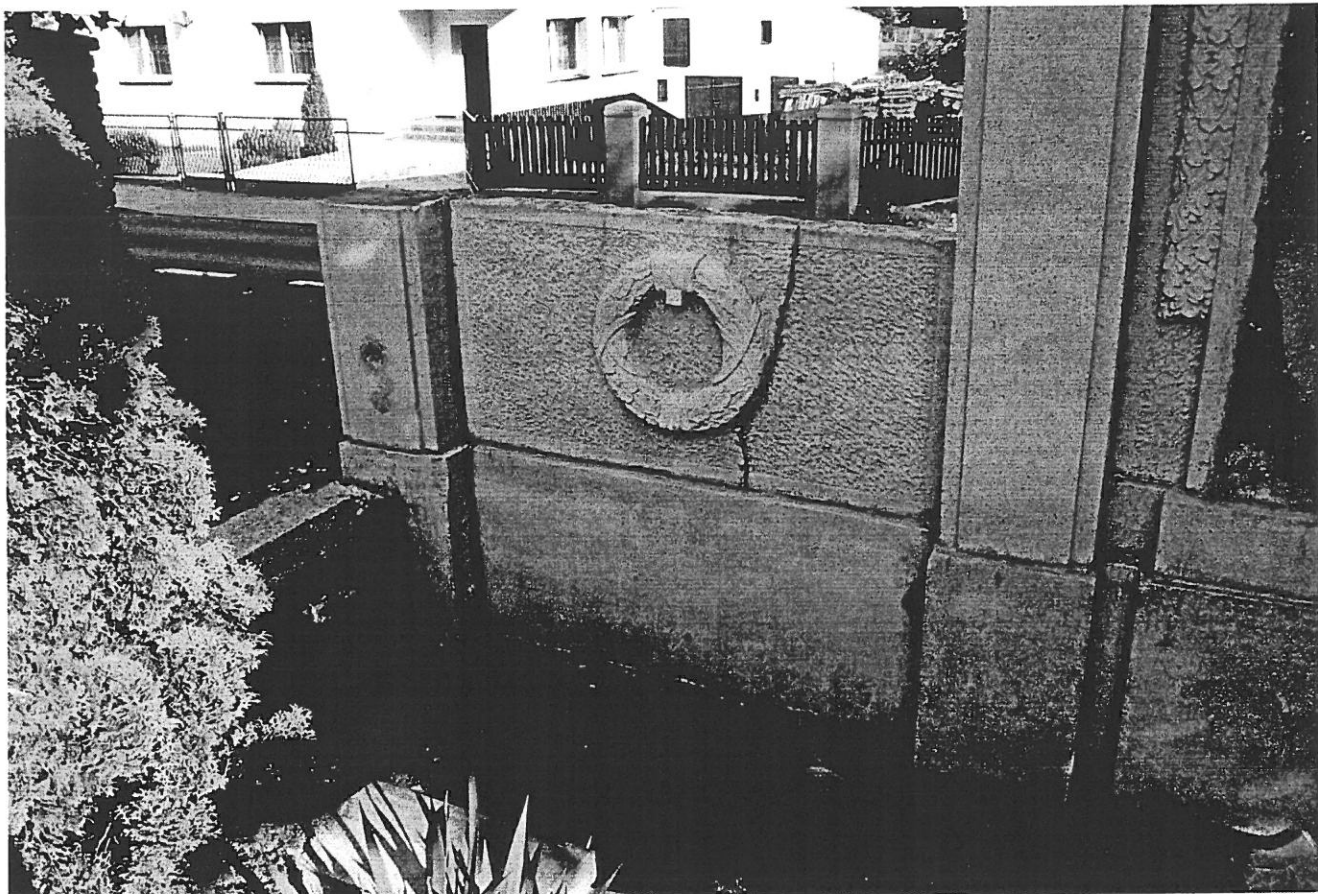
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Podstawa słupka. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



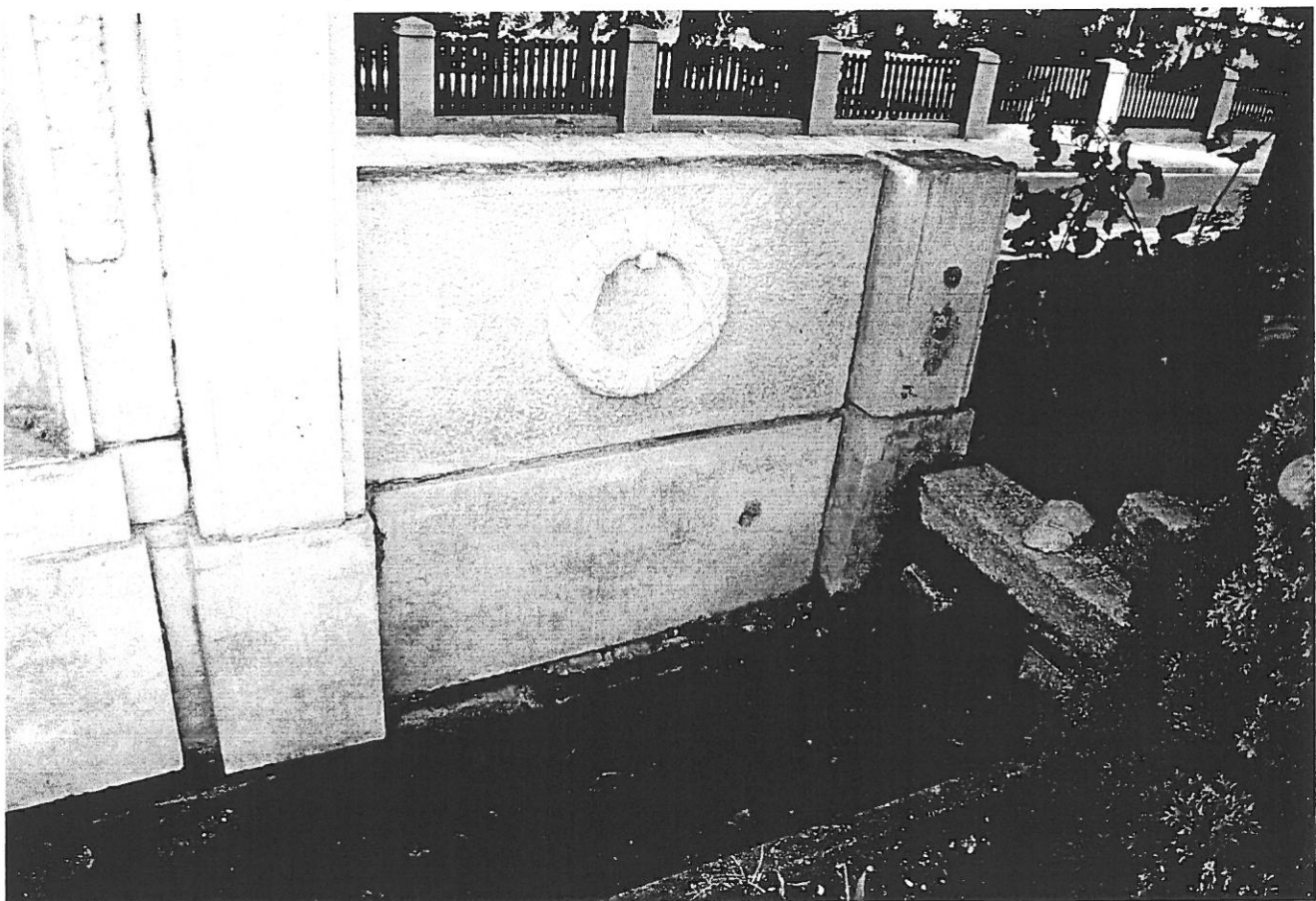
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Nasadzenia - żywotnik. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



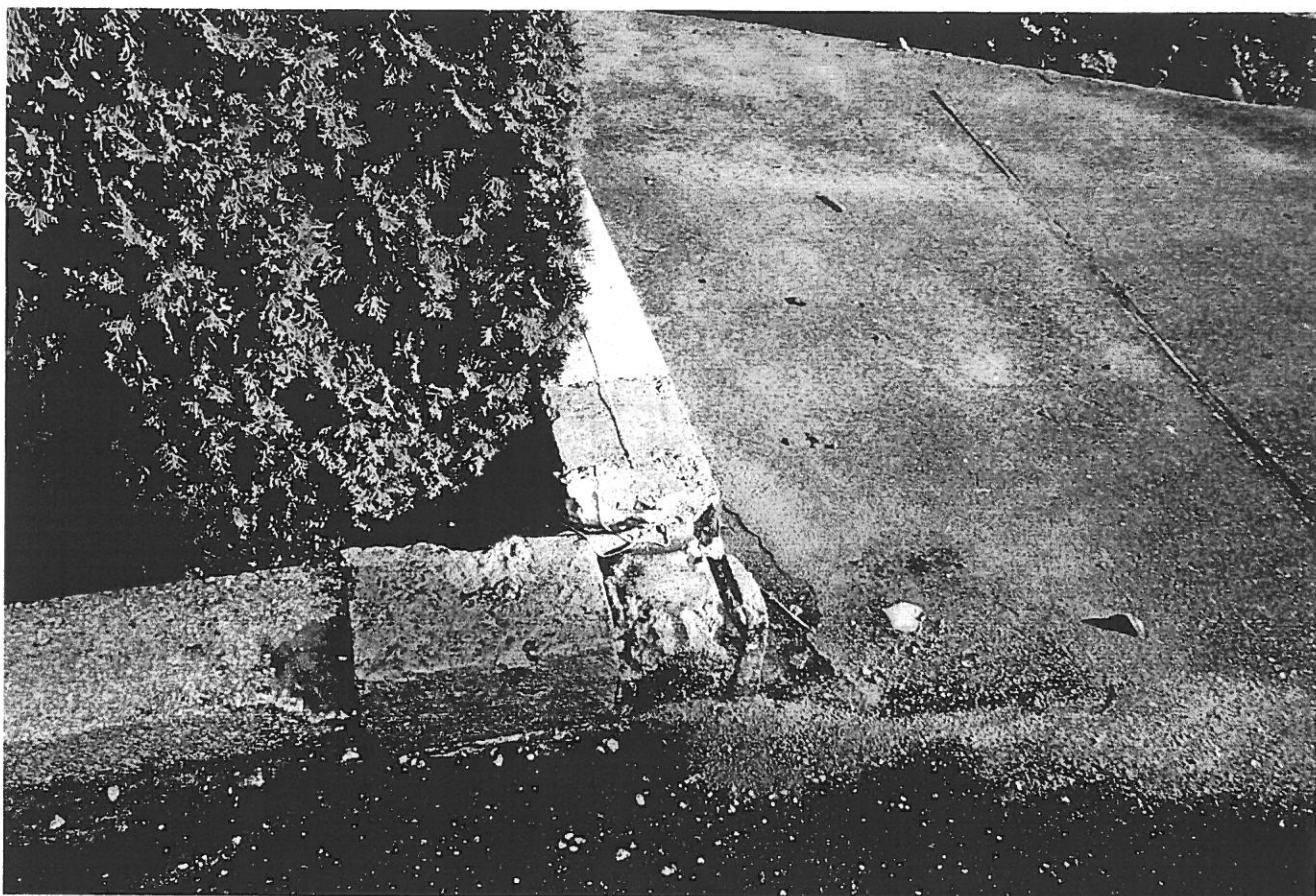
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Nasadzenia - agawa. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



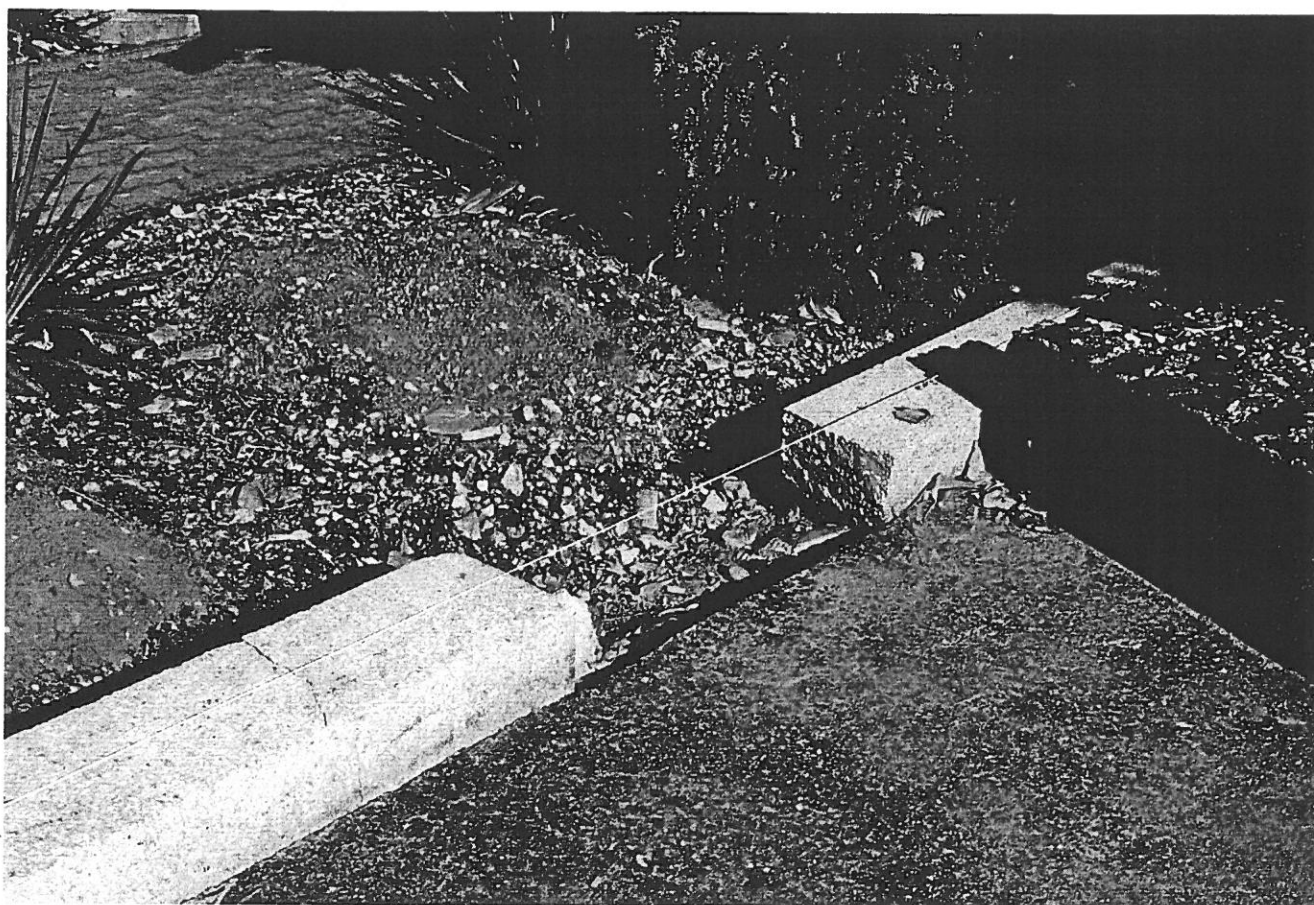
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Podmurówka odsłonięta po zdjęciu terenu. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



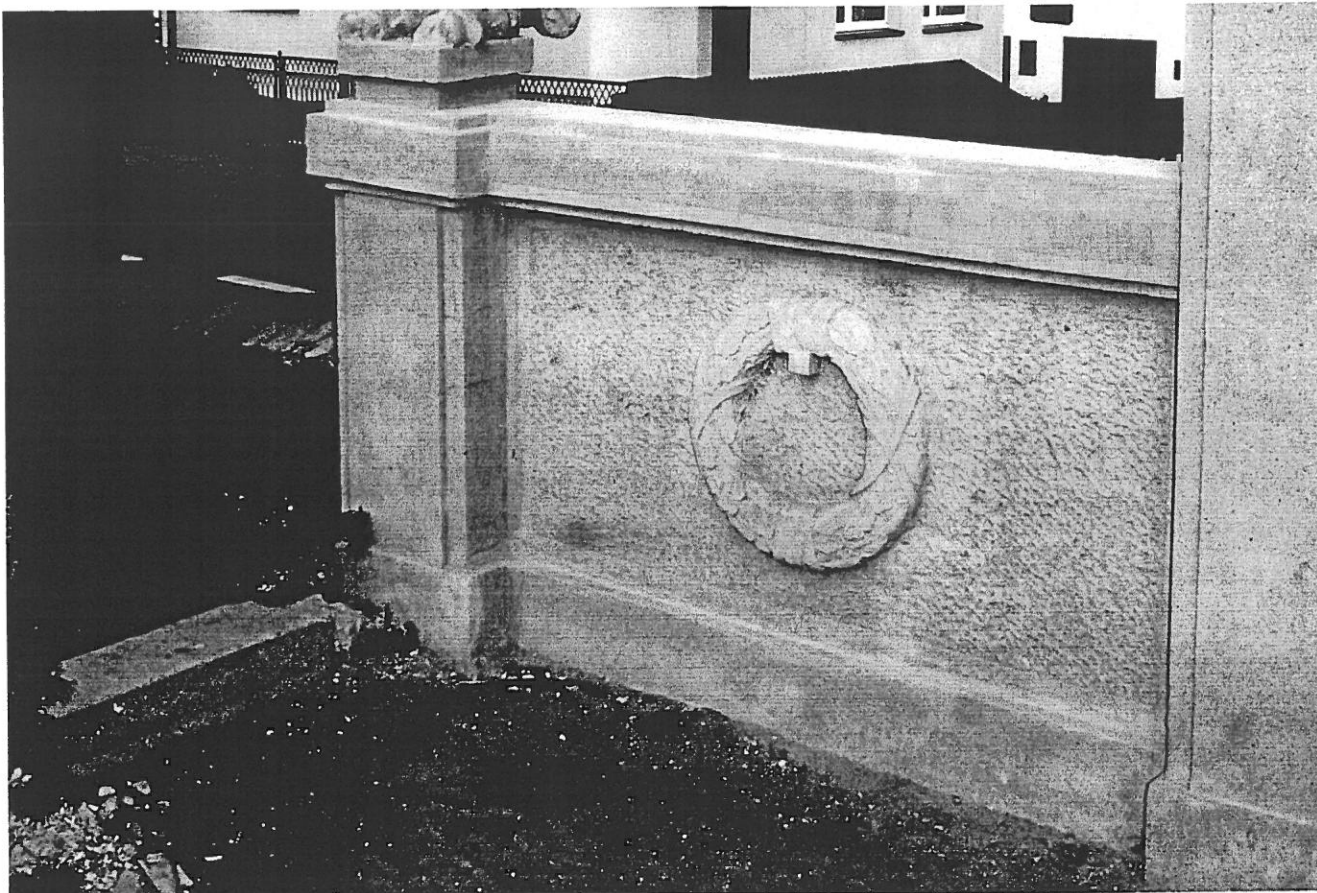
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Podmurówka odsłonięta po zdjęciu terenu.. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



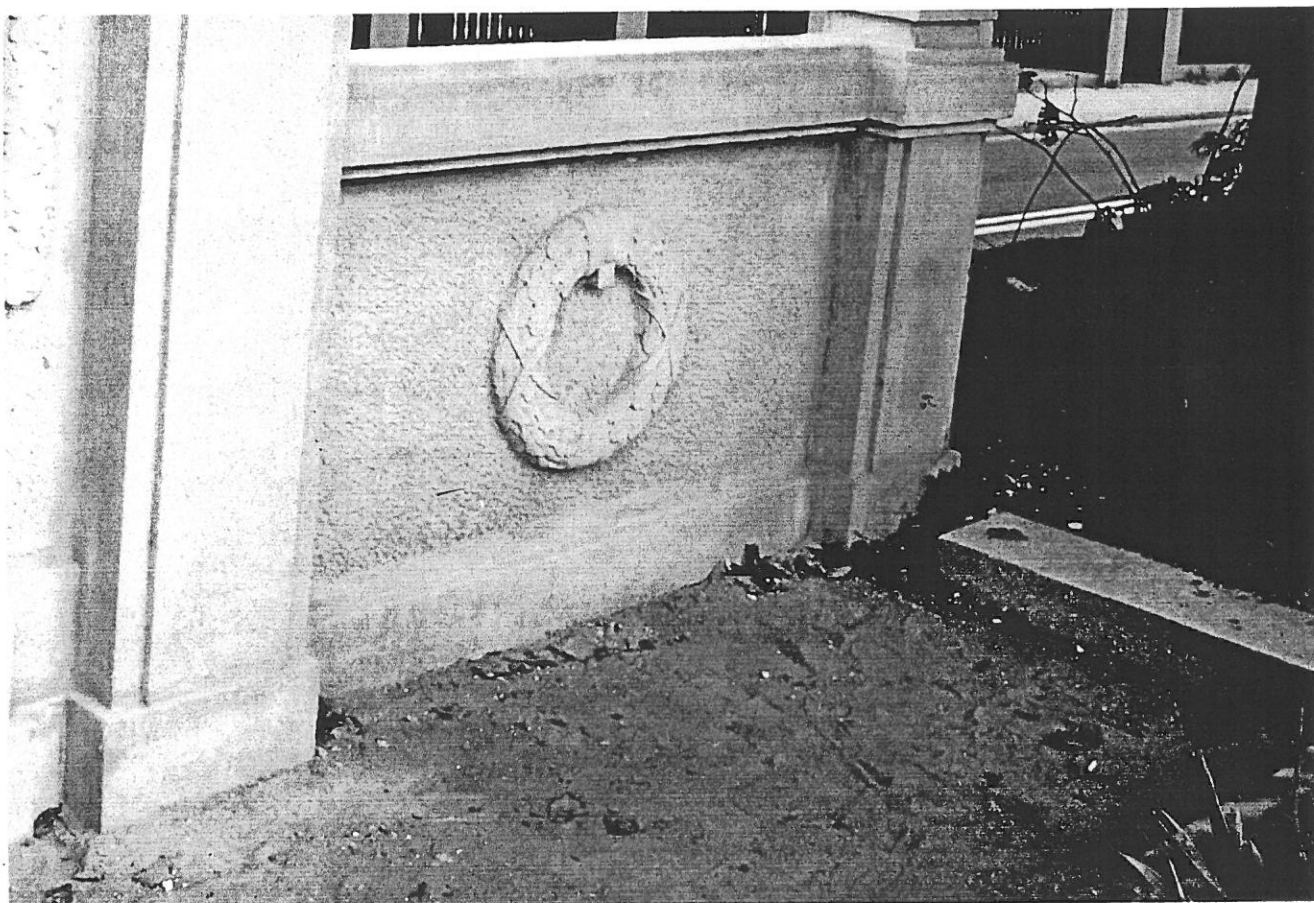
Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Narożnik po demontażu słupka. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Częściowy demontaż. Foto R. Plebański. Sierpień 2015



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Fragment po konserwacji pomnika. Foto R. Plebański. Wrzesień 2015



Rosko. Pomnik Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu przykościelnym. (1927-28)
Stan przed konserwacją. Fragment po konserwacji pomnika. Foto R. Plebański. Wrzesień 2015